

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Maraşlı Rıdvan-Zâde Ali Efendi'nin Vakıfları

Maraşlı Rıdvan-Zâde Ali Efendi's Waqfs

Deniz KURTBOĞAN

Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

Deniz.kurttbogan0101@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-3761-0254

Öz: Osmanlı Devleti'nin sosyal, kültürel ve iktisadi hayatında vakıf müessesinin çok önemli bir yeri vardır. Sosyal hayat üzerinde derin tesirler bırakmış olan vakıflar Osmanlı Devleti'ndeki temel sosyal yardımlaşma ve dayanışma müesseseleridir. Bu amaçla vakıf kurucuları, menkul ve gayrimenkullerini kamu yararına ebediyen tahsis etmekteydiler. Bunlardan biri olan Rıdvan-zâde Ali Efendi, Maraş'ta hayrî vakıflar kurmuştur. Ali Efendi'nin vakfiyelerinden anlaşılacağı üzere bireylerin manevi dünyasına hizmet eden birçok yapı inşa ederek bu yapıları vakıf haline getirmiştir. Bu yapıların başında özellikle cami, medrese, han, hamam gibi kuruluşlar gelmektedir. Ali Efendi'nin kurmuş olduğu vakıfların akarları menkul ve gayrimenkullerden elde edilen icar gelirleridir. Ali Efendi vakıflarının gelirlerini üç cihete ayırmıştır. İlki bu gelirlerden elde edilen meblağın büyük bir kısmından, vakıf görevlilerinin maaşı ödenmiştir. Elde edilen gelirlerin diğer bir kısmı vakfın bakım ve tamir masraflarına ayrılmıştır. Son olarak elde edilen bu gelirlerin önemli bir kısmını ise Maraş'ın değişik bölgelerinde yer alan camilerin ve Medine-i Münevvere'de bulunan görevlilerin maaşlarına ayrılmıştır. Ali Efendi'nin vakıfları her ne kadar günümüze ulaşmamış olsa da incelenen dönemde Maraş'ın sosyal ve kültürel hayatına büyük katkı yaptığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Maraş, Rıdvan-zâde Ali Efendi, gelir, menkul, gayrimenkul.

Abstract: The waqf (Islamic foundation) had a very important place in the social, cultural and economic life of the Ottoman Empire. Waqfs, which had a profound impact on social life, were the main institutions of social relief and solidarity in the Ottoman Empire. One of them, Rıdvan-zâde Ali Efendi, established charitable waqfs in Maraş. As can be understood from Ali Efendi's waqfiyya, he built many structures that served the spiritual world of individuals and turned these structures into waqf. The most important of these structures were mosques, madrasahs, inns and hammams. The assets of the waqfs established by Ali Efendi were the rental income from movable and immovable properties. Ali Efendi divided the revenues of his waqfs into three aspects. First, a large portion of these revenues was used to pay the salaries of the waqf officials. Another part of the income was allocated to the maintenance and repair expenses of the waqf. Finally, a significant portion of this income was spent on the salaries of the mosques in different parts of Marash and the officials in Madinah al-Munawwara. Although Ali Efendi's foundations have not survived to the present day, it is understood that he made a great contribution to the social and cultural life of Marash during the period under study.

Keywords: Waqf, Maraş, Rıdvan-zâde Ali Efendi, revenue, securities, property.

GİRİŞ

Araştırmanın ana konusu olan Rıdvan-zâde Ali Efendi aslen Maraşlıdır¹. Aşağıda belirtileceği üzere, Ali Efendi'nin Maraş'ta birçok emlakının mevcut olduğu bilinmektedir. Ali Efendi bahsi geçen bu emlakının çoğunu, kurmuş olduğu cami ve medrese gibi hayrî vakıflara akar olarak tahsis ettiği görülmektedir. Rıdvan-zâde Ali Efendi'nin vakfiyesinden elde edilen bilgiler doğrultusunda Maraş'ta kurmuş olduğu vakıfların yanı sıra başka vakıflarının olduğu da görülmektedir. Fakat vakfiyesinde bu vakıfların nerede olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen bu vakfın, Rıdvan-zâde Ali Efendi'nin Girit'te defterdarlık görevinde bulunduğu zamanlarda tesis etmiş olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Kayıtlarda Rıdvan-zâde olarak bilinen Ali Efendi'nin babası Hacı Mehmed Efendi olarak görülmektedir. H.1162/M.1769 tarihli vakfiye suretine göre, İstanbul'da Yavedud (Yavdar) Mahallesi sakinlerinden biridir. Rıdvan-zâde Ali Efendi bu tarihlerde aynı zamanda Girit Defterdarı olarak görev yapmaktaydı². Girit'te Defterdarlık yaptığı dönemde Gazi Hüseyin Paşa'nın vakıflarından olan İsfakiye Nahiyesi, H.1167 senesinde Dergah-ı Ali kapıcıbaşlarından İbrahim tarafından kendisine iltizam olunmuştur. Fakat iltizamı alan bu kişi, ödemesi gerekli olan bin kuruş iltizam bedelini ödemeyip vefat etmesi üzerine zikrolunan ücret varisi olan oğlundan talep edilmiştir. Oğlu ise babasına iltizam verilmesinin üstünden iki ay geçtikten sonra vefat ettiğini, zikrolunan paranın Hristiyan halk üzerinde kaldığını beyan etmiştir. Daha sonra mahkeme tarafından Kandiye muhafızı olan vezirin bir araştırma yapmasını ve zikredilen paranın Hristiyan halk üzerinde kalmış ise tahsil edilmesini, yok eğer Rıdvan-zâde Ali Efendi mezkûr parayı tahsil edip zimmetinde kalmış ise zimmetinde kalan paranın tahsil edilip hazineye teslim edilmesi için karar çıkmıştır (BOA, A. DVNSAHK. CZRKd, 002/144).

RIDVAN-ZÂDE ALİ EFENDİ'NİN KURDUĞU HAYRÎ VAKIFLAR

Arşiv vesikalarına göre Maraş'ta bulunan ve hayrî vakıf kurucuları arasında yer alan şahıslardan biri de Rıdvan-zâde Ali Efendi'dir. Ali Efendi'nin Maraş'ta kurduğu bu hayrî³ eserler bir cami, bir medrese ve iki daru'l-hadis medresesi olarak tespit edilmiştir. Ali Efendi'nin inşa ettirdiği Rıdvan-zâde Ali Efendi Cami günümüze kadar ulaşmamıştır. Yapılan tespitlere göre, belirtilen cami, günümüzdeki Dulkadiroğlu İlçesi Turan (Yukarıoba) Mahallesi'nde inşa edilmiştir. H.1262/M.1846 tarihli vakfiye suretine göre, Rıdvan-zâde lakabı ile tanınan ve bir dönem defterdarlık görevini icra eden Ali Efendi; Yukarıoba (Turan) Mahallesi'nde cami, hamam ve üç medreseden oluşan külliye yaptırmıştır. Bugün mevcut olmayan caminin mimarî özellikleri ve ne zaman yıkıldığı bilinmemektedir. Fakat incelenen kaynaklarda camide bulunan şahısların görevleri ve bu görevlerden elde ettikleri gelirler açıkça belirtilmektedir (VGMA, Defter No: 607, Sayfa No; 187).

Rıdvan-zâde Ali Efendi, belirtilen vakfiyede; camide kim imam olursa her gün sabah namazından sonra bir Yasin Suresi okunmasını istemiştir. Ayrıca ikindi namazından sonra bir Nebe Suresi, yatsı namazından sonra ise Mülk Suresi'ni ve bazen de Bakara Suresi'nin 285-287. ayetleri arasındaki Amenerrasulü'yü okuyup, bu dualardan hâsıl olan sevabı önce Hz. Muhammed (s.a.v)'in ruhuna sonra da kendi ve ebeveynlerinin ruhuna bağışlanmasını istenmiştir. Bunun karşılığında ise camide imam olan kişinin günlük on akçelik vazifeye mutasarrıf olmasını şart koşmuştur. Yine liyakatli bir kişinin adı geçen camide müezzin olmasını ve karşılığında günlük iki akçeye mutasarrıf olmasını şart koşmuştur. Caminin diğer görevlilerinden biri olan hatibe ise günlük beş akçe verilmesini istemiştir (VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40). Arşiv kayıtlarından takip edildiği üzere 2 Ramazan 1254 / 18 Kasım 1838'de belirtilen camide bir görev tevcihi yapılmıştır. Zikrolunan bu görev imamlık görevi olup, belirtilen göreve Seyyid Mehmed bin Seyyid Hasan atanmıştır (Baş ve Tekin, 2007: 255).

¹ "Mahrûse-i Kandiye sükkânından Girid defterdârı şehri Maraş Rıdvan-zâde Ali Efendi bin Mehmed Efendi..." Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No: 582, Sayfa No; 89, Sıra No: 58.

² "Medîne-i Hazret-i Ebâ Eyyub-i Ensârî radiye ânhu Yâvedud Mahallesi ahâlisinden olup hâlen Cezire-i Girid Defterdârı olan umdetu erbâbü't-tahrîr ve'l-kalem zübdetu ashâbü't-tastîr ve'r-rakâm sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve tâlibü's-sadakât ve'l-müberra't Rıdvan-zâde dimekle şehir ve be-nâm Ali Efendi ibn-i el-Hâcc Mehmed Efendi..." VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40.

³ Hayrî vakıf, kurucusunun, mülklerinden bir kaçını vakıf haline getirdikten sonra, onlardan gelen gelirlerin, ya bizzat kendisi tarafından veya başkaları tarafından tesis edilmiş kamu kuruluşlarına tahsis ettiği vakıftır. Bahaeddin Yediylidiz, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003), Sayfa No: 14-5..

Vakıf dâhilindeki üç medreseden biri olan Fıkhiye-i Rıdvaniye Daru'l-Hadis⁴ Medresesi, kârgir ve iki katlı şekilde Rıdvan-zâde Ali Efendi Cami'sinin yanına inşa edilmiştir. Bu iki katlı binanın üst katı medrese olarak kullanılmıştır. Vakfiyeye göre, ehl-i ilm, fazilet sahibi, ders vermeye muktedir olması şart koşulan müderris, günlük fıkıh ve çeşitli ilim derslerini verdikten sonra Hz. Peygamber'e salat ve selam etmek karşılığında 30 akçe yevmiye almaktadır (VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40). Bu medrese de tıpkı Rıdvan-zâde Ali Efendi Cami gibi günümüze kadar varlığını sürdürememiştir.

Diğer bir daru'l-hadis medresesi olan Nebeviye-i Rıdvaniye Medresesi, Rıdvan-zâde Camii'nin yanında Fıkhiye-i Rıdvaniye Daru'l-Hadis Medresesi'nin karşısında kârgir ve iki katlı olarak inşa edilmiştir. Vakfiyede verilen bilgiye göre, üst katta bulunan daru'l-hadiste ulemadan, hadis derslerini öğretmede becerikli bir kişi atanıp her gün şifâ-i şerif⁵ ve hadis-i nebeviye derslerini verip Hz. Peygamber'e salat ve selam getirmesi, bunun karşılığında 30 akçelik vazifeye mutasarrıf olması şart koşulmuştur (VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40).

Yukarıda belirtilen medreselerden ayrı olarak bu medreselerin alt tarafında tesis edilen diğer medrese ise Rıdvaniye Medresesi'dir. Bu medrese inşa edildikten sonra adı geçen daru'l-hadis medreselerine on beş adet oda ilave edilmiş ve bu odalar da Rıdvaniye Medresesi'nde bulunan talebelere tahsis edilmiştir. Yine bu odalar, medreselerde bulunan öğrencilere kolaylık sağlaması açısından dersliklere dönüştürülmüştür. Ayrıca vakfiyesinde verilen bilgilerden hareketle her oda için günlük ikişer akçe nakit ayrılarak bu nakit ile odaların kandil ihtiyacının karşılanması istenmiştir. Öte yandan medresede bulunan öğrencilerin çok fazla vakit kaybetmeden namazlarını kılabilmeleri için de Fıkhiye-i Rıdvaniye (Daru'l-Hadis) Medresesi'nin karşı cihetinde bulunan havuz yeri mescide çevrilmiştir.

Cami, medrese ve dershanelerde hizmetli olarak görev yapan üç ferraşa günlük birer akçe verilmiştir. Liyakat sahibi bir kişi vakıf kâtibi olarak çalışmakta ve 5 akçe yevmiye almaktaydı. Kâtibin hizmetinde cabi olarak çalışan bir kişiye de günlük 5 akçe bağlanmıştır.

Ali Efendi, yine vakfının şartları arasında dar-ı faniden dar-ı bekaya (ahirete) göç edene kadar vakfın tevliyetine kendisini, öldükten sonra ise erkek evladının nesillerinden gelenlerinin vakfın mütevellisi olmalarını istemiştir. Eğer olur da erkek evladının nesli münkariz olursa, kız evladının soyundan gelen erkeklerin mütevellisi olmasını, onların da soyu tükenmesi halinde utekasının (köle) mütevellisi olmasını şart koşturmuştur. Utekasının vefatı durumunda onun neslinden gelen erkek evladının mütevellisi olmasını istemiştir. Eğer utekasının erkek evladı yoksa kız evladının ve onun kız çocuklarının mütevellisi olmasını şart koşturmuştur. Onların yok olmaları durumunda vakıf nazırının görüşü doğrultusunda ehil birinin mütevellisi olmasını şart koşturmuştur. Bu şartlara uygun olarak tevliyeti elinde bulunduran kişiye günlük 20 akçe tahsis olunmuştur (VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40). Yine vakfiyesinden elde edilen bilgiler doğrultusunda, vakıf idaresinin teftiş ve kontrolü için Darüssaade Ağaları görevlendirilmiş, ancak Evkâf Nezâreti'nin kurulmasından sonra vakfın kontrolü Evkâf Nezâreti'ne ilhak edilmiştir (GMA, Defter No: 607, Sayfa No; 187-188; Baş ve Tekin, 2007: 556).

⁴ Osmanlı Devleti'nde Daru'l-Hadis Medreseleri en ileri seviyede yüksek dini ilimler fakültesi olarak hizmet veren bir medrese türü idi. Daru'l-Hadisler, özellikle Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden oluşan hadis ilminin tahsis edildiği yerlerdir. Osmanlı zamanında buralarda hadisin yanında tefsir, islam hukuku ve benzeri dini ilimler de okutulmaktaydı. Bu medreselerin ihtisas medreseleri olması hasebiyle burada okutulan hadis ve sair ilimler derinlemesine tetkik edilmekteydi. Daru'l-Hadislerin de kendi aralarında dereceleri vardı ve müderrisleri yüksek ilmi tahsil görmüş kimselerden oluşmaktaydı. Bu medrese derecelerinden Mûsıla-i Süleymaniye ile üst tarafındaki müderrislere (Kibara-ı Müderrisîn) denilirdi. En yüksek müderrislik (Dârü'l-hadîs-i Süleymaniye) müderrisliği idi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, 1988: 180; Baltacı, 1976: 21; Akgündüz, 1990: 229.

⁵ Şifâ-i şerif gönüllerde Peygamber sevgisini tutuşturmak, O'nu bütün yönleriyle tanıtp anlatmak ve Müslümanlara, Sultân-ı Enbiyâ'nın haklarını savunmayı öğretmek amacıyla yaklaşık 9 asır önce Endülüslü tanınmış âlim Kâdî İyâz tarafından kaleme alınmış bir eserdir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki pek çok belgede kaydedildiği üzere Osmanlı ülkesinde Şifâ-i Şerif adıyla bilinen esere hem devlet hem halk tarafından büyük ilgi gösterilmiştir. Şifâ-han (Şifâ-i Şerif mukarriri) adıyla müderrisler tayin edilmiş, ayrıca devletin ve vakıfların desteğiyle "asâkir-i şâhâne"nin ve "donanma-yı hümâyun"un selâmeti için Ravza-i Mutahhara başta olmak üzere Bâb-ı Seraskeri, Bâb-ı Fetvâ, Fâtih Camii, Kastamonu Nasrullah Paşa Camii, Tarsus Nur Camii gibi pek çok camide Şifâ-i Şerif okunup hatimler yapılmıştır. Hatta eşkıya ile karşılaşan Osman Paşa'nın zafer elde etmesi için bazı dergâhlarda kelime-i tevhid yanında Şifâ-i Şerif okutulmuş, bunun Enderun'da da yapılmasına karar verilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Kandemir, 2010: 134-138.

Rıdvaniye Medresesi'nden elde edilen gelirler ve masraflar hakkında verilen bilgiler doğrultusunda, vakfın gelirlerinden masraflar çıktıktan sonra kalan meblağın evlatları arasında paylaşıldığı görülmektedir. Evlatları arasında kalan meblağı bölüşecek kimsenin olmadığı durumda yukarıda açıklandığı şekilde utekasının evlatları arasında taksim olunması şart koşulmuştur. Evlatları arasında yapılan paylaşım doğrultusunda kalan meblağın iki hissesi erkeğe ve bir hissesi kıza verilecek şekilde mütevellinin erkek ve kız çocuklarına taksimi şart koşulmuştur. Yine vâkıf tarafından vakfiyesinde belirttiği şartların yerine getirilmesi durumunda herhangi bir sıkıntı ile karşılaşılması halinde vakfın bölgede bulunan Müslüman fukaralara tahsis edilmesini ve vakfın şartlarını değiştirmeye kalkana lanet edilmesi gibi kayıtlar dikkat çekicidir.⁶

RİDVAN-ZÂDE ALİ EFENDİ'NİN PARA VE GAYRİMENKUL VAKIFLARI

Rıdvân-zâde Ali Efendi'nin Maraş'ta kurduğu hayrî vakıflar dışında para ve gayr-i menkul vakıfları da bulunmaktadır. İslam hukuku açısından tartışmalı para vakıflarının ayırt edici özelliği asl-ı malın yani vakfın mal varlığının tamamını veya bir kısmını nakit para olarak vakfedilmiş olmasıdır.⁷ Rıdvân-zâde Ali Efendi de, mal varlığından 1.000 kuruş ayırıp (ıfraz) vakfetmiştir. Vakfiyesinde, 1.000 kuruşun kâr elde etmek için (istirbâh) onu on bir buçuk hesabı ile değerlendirildiği görülmektedir.⁸ Yani, borç olarak verilen para, vadesi geldiğinde %15 getiri sağlamıştır.

Rıdvân-zâde Ali Efendi'nin Maraş'ta bulunan gayrimenkul vakıfları azımsanmayacak derecede çoktur. Vakfedilen gayrimenkulleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

a. Maraş'ın Yukarıoba Mahallesinde bulunan, içinde dâhili ve harici evleri ve mülk menzili. Bu menzilin bir bahçesinin olduğu ve buradan tatlı bir su kaynağının geçtiği bilinmektedir. Ayrıca bir de hamamı bulunmaktadır.

b. Maraş'ın Yukarıoba Mahallesinde bulunan yeni bina ettiği Yekta Hamamının yarım hissesi.

c. Maraş'ın Kerhan (Ulutaş) Köyünde Rıdvân Bağı olarak bilinen ve hudutları belli olan;

- Üç parça bağı,
- Üç parça nar bahçesi,
- Bir parça ayva bahçesi,
- Bir parça kayısı bahçesi,
- İki parça incir bahçesi,
- Bostanlık için sürülebilir mülk arsası,

⁶ "...vakfi mezbûrun tevliyeti evvelâ bana meşrûta ola vefât ittikten sonra ise evlâd-ı evlâd-ı evlâdımın zükûrî batnen ba'de batnin ve karnen isre karnin mütevellî olalar erkek evlâdlarımın soyu tükenirse evlâd-ı inâsım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı inâsım batnen ba'de batnin ve karnen isre karnin mütevellî olalar eğer onların da soyu tükenirse 'utekâma meşrûta ola ba'dehû 'utekâmın evlâd-ı zükûrî ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûrî batnen ba'de batnin ve karnen isre karnin mütevellî olalar..." VGMA, Defter No:731, Sayfa No:57, Sıra No:40.

⁷ Para vakıflarının sahihliği konusunda, Osmanlı uleması arasındaki tartışmalar XVI. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Genellikle para vakıflarıyla ilgili geçmişten günümüze ulaşan ilk risale, İbn Kemal'e (Kemalpaşazâde) aittir. Bu risale oldukça kısa ve özet bilgiler içerirken, para vakıflarının caiz olduğunu savunmuştur. Para vakıfları çerçevesinde tartışmalara sonradan ortak olan Ebussuûd, İbn Kemal'i destekler nitelikte bir risale kaleme almıştır. Buna karşılık Çivizâde, Ebussuûd'a bir reddiye yazarak para vakıflarının meşru olmadığını savunmuştur. Ebussuûd Efendi'nin Fetâvâsı ve Çivizâde'nin reddiyesi için bkz. Çivizâde Mehmed Muhyiddin Efendi, *Ebüssuud'a Reddiye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1177), 158b-vd. Ayrıca Osmanlı Şeyhü'l-İslâmlarının hal tercümeleleri için bkz. İlmiye Salnamesi, 1324: 322; Çivizâde, Ebussuûd'a Reddiye, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi, No: 1177, varak, 158 b. Bunlar dışında para vakıflarının menşei konusunda da pek çok tartışma vardır. Para vakıflarının Osmanlılara özgü olduğunu vurgulayan Mandaville; bu vakıfların Osmanlıların, İslam medeniyetine katkısı olarak değerlendirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mandaville, 1979: 289-308. Kafadar ise Mandaville'nin tam aksine, para vakıflarının İslam'a tam olarak uymayan kurumsal uygulamaların bir örneği olarak zikreder. Geniş bilgi için bkz. Cemal Kafadar, *Between Two Worlds The Construction of the Ottoman State*. University of California Press, 1995: 153; Madeline C. Zilfi, "Sultan Suleyman and the Ottoman Religious Establishment", *Süleyman the Second and his Time*, ed. Halil İnalçık and Cemal Kafadar, The Isis Press, İstanbul 1993: 109-120.

⁸ "Zikr olunan meblağ (1.000 kuruş) rehn-i kavî ve kefil-i melî veya ikisinden biri mütevellisi aracılığıyla onu on bir buçuk hesabı üzere ırbâh ve istirbâh edilsin...". VGMA, Defter No: 731, Sayfa No: 57, Sıra No: 40.

- Ailece iskân olunmaya mahsus bir yazlığı,
- Tatlı sular ve havuzla çevrelenmiş müteaddit evleri,
- Dâhilinde ve haricinde oturulan bağ evleri,
- Kerhan (Ulutaş) Nehri üzerinde bulunan Terliken Köyü içerisinde bulunan ve Rıdvan Efendi Değirmeni olarak bilinen bir gözlü su değirmeni,
- d.** Kendisine ecdadından miras olarak kalan;
 - Sekiçınar Mahallesinde bulunan bostan tarlası,
 - On parça çiftlik,
- e.** Kendisine ecdadından miras olarak kalan Bademlice Köyünde;
 - Durmuşoğlu tarlası olarak bilinen mülk bostan tarlası,
 - Çınarlı Ümmüşâhyeri ve Mağara Başı ve Dutluca ve Koca Bey yeri,
- f.** İğdeli Köyü'nde sınırları belirli olan üç parça bostan ve Camustel Köyü'nde bulunan Çoban Beylü mezraları olarak bilinen otuz parça mezra,
- g.**Aksu Nehri üzerinde bulunan Kulaoğlu yerleri olarak bilinen mülk arazisi,
- h.** Terzioğlu namıyla meşhur olan hudutları belirli mülk tarlaları ve civarında bulunan;
 - Karasu Nehrinden akan su ile on beş parça mülk bostan tarlaları,
- i.** Mazmuni Deresi olarak bilinen nehrin üzerinde Velibeğli yerleri olarak meşhur olan 10 parça pamuk tarlası (VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40).

VAKIF GELİRLERİNİN HARCANDIĞI YERLER

Rıdvan-zâde Ali Efendi vakıf gelirlerinin nerelere harcanacağını vakfiyesinde ayrıntılı olarak belirtmiştir. Vakıf gelirlerinin bir kısmının nerelere harcanacağı yukarıda belirtilmiştir. Bu bölümde ise vakıf gelirlerinin harcandığı diğer yerler işlenecektir. Buna göre;

- Yukarıda adı geçen evlerini, yarım hisseli hamamını, bağlarını, bostanlarını, bahçelerini ve mülk tarlalarını mütevellinin aracılığıyla başkalarına icar olunmasını şart koşmuş ve bunlardan elde edilecek kazançtan Maraş'ta bulunan Şükrüoğlu Mescidi'nin harap olan yerlerini inşa edilmesini ve bu mescide bir minber yaptırılmasını şart koşmuştur.⁹

- Vakfettiği 1000 kuruş nakit paradan elde edilecek rıbbı (kazanç, gelir) yine Şükrüoğlu Mescid'ine harcanmasını istemiştir.

-Maraş'ta Yukarıoba Mahallesinde bulunan Merhum Ahmed Paşa Cami'nde yaptırmış olduğu kürside ulemadan vaaz vermede marifetli bir kişi Cuma günlerinde vaiz olup, her hafta Cuma günü hazır olan cemaata vaaz verip, karşılığında günlük on akçelik vazifeye mutasarrıf olmasını şart koşmuştur.¹⁰

- Maraş'ta büyük camii olarak bilinen Alaüddevle Bey Cami'nde vaaz ve nasihat vermede kabiliyetli bir kişi her hafta pazartesi günü toplanan cemaate nasihat verip, karşılığında günlük on akçelik vazifeye mutasarrıf olmasını şart koşmuştur.¹¹

⁹ "Maraş Kasabası'nda vâki' Şükrüoğlu Mescidi harap olmağla Cenâb-ı kibriyânın rıdvân-ı ekberine mazhar olup Resûl-i ekrem ve nebiyy-i muhterem salla'llâhu aleyhi ve's-sellem hazretlerinin zât-ı sa'âdetlerine intisâb için mescid-i mezbûru müceddeden binâ ve minber vaz'..."VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40.

¹⁰ "Merhum Ahmed Paşa Câmi'-i şerifinde vaz' eylediğim kürside va'az nasihata kâdir ulemâ-i salihinden bir kimesne Cuma vâizi olup beher hafta yevm-i Cuma'da müslime va'az u nasihat edüb mukabelesinde yevmî on akçe vazifeye mutasarrıf ola...". VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40.

¹¹ "Alâü'd-devle bey Câmi'-i şerifinde va'az u nasihate kâdir bir ehil âlim sâhib-i fazilet bir kimesne beher hafta yevmî isneynde müstemi'ine va'z u nasihat edüb yevmî on akçe vazifeye mutasarrıf ola.. ". VGMA, Defter No:731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40.

- Medine-i Münevvere'de bir kişi her gün Delâ'ilül-Hayrât¹²dan Hizb-i şerîf okumasını ve Cumartesi gününden gelecek cuma gününe kadar her hafta Hz. Peygamber'e bir "Hıtm-ı şerif" edip, sevabını Hz. Peygamber'in ruhuna bağışlamasını ve karşılığında ise günlük yirmi akçelik vazifeye mutasarrıf olmasını istemiştir.¹³

RİDVAN-ZÂDE ALİ EFENDİ'NİN DİĞER VAKIFLARI

Rıdvan-zâde Ali Efendi'nin, Vakıflar Genel Müdürlüğünde bulunan bir vakfiye suretinden, başka vakıflarının olduğu da tespit edilmiştir. Buna göre Mülknâme-i Hümayun ile mülkiyeti kendi tasarrufunda olup, Nezaret Kapısı dışında Azaplar Kura Ulu¹⁴ karşısında bulunan, tahminen on iki dönüm tarlası içerisinde yapmış olduğu havuz ve sakiyeyi (bahçeleri sulamak için yapılan su kanalı) tarlasıyla birlikte vakfetmiştir. Vakfettiği bu gayrimenkullerin tescilini ise vakfın kaymakamı olarak tayin edilen Maraşlı Abdurrahman bin Ebubekir huzurunda gerçekleştirmiştir. Vâkıfın şartları arasında ise Sultan Mehmed Han Cami'sinde vaiz olan Şeyh Mehmed Efendi'nin, her gün öğlen namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den ayetler ve her gün üç İhlas Suresi okumasını istemiştir. Bundan hâsıl olacak sevabı ise Fatih'in ve şehitlerin ruhlarına hediye edilmesini şart koşmuştur.

Ali Efendi, vakfiyesini ilk tescili sırasında, hayatta olduğu süre zarfında tevliyeti kendi elinde olmasını ve vakıftan elde edilen gelirlerin kendi bünyesinde toplanmasını istemiştir. Ayrıca vakfın şartlarının değiştirilmesi yetkisini de kendisi yetkisi altında olmasını, vefatından sonra ise tarlalardan elde edilen gelirlerin mürtezikanın maaşları için kullanılmasını şart eylemiştir.

Rıdvan-zâde Ali Efendi'nin kurmuş olduğu bu vakfa ait vakfiye suretine ulaşamamıştır. Fakat vakfiye suretinde kurmuş olduğu bu vakfın şartlarını değiştirmek için tekrardan mahkemeye başvurduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, vakfın şartlarının değiştirilme yetkisinden faydalanarak, kurmuş olduğu vakfın ilk şartını değiştirmek istediğini dile getirmiştir. Bu minval doğrultusunda adı geçen tarlanın bütün gelirlerini Şeyh Mehmed Efendi'ye verilmesini ve her gün üç İhlas, bir Fatiha okuyup bunlardan elde edilecek sevabın şehitlerin ruhlarına bağışlanmasını şart koşmuştur. Ayrıca hayatta olduğu süre boyunca vakıf mütevelliliğinin kendi elinde olmasını ve vefat ettikten sonra da bütün gelirlerin Şeyh Mehmed Efendi'ye devrini, eğer Mehmed Efendi de vefat edecek olur ise, evlatlarının içerisinde bu hizmete layık olan biri varsa zikrolunan şartlar çerçevesinde mutasarrıflık görevinin ona verilmesini, evladı yok ise dönemin hakimi tarafından bu göreve layık bir kişinin seçilmesini ve mezkûr tarlanın hepsini yukarıda zikrolunan şartlar karşılığında o kişiye tefviz edilmesini şart koşmuştur (VGMA, Defter No: 582/1, Sayfa No; 89, Sıra No: 58).

SONUÇ

İncelenen dönemde Rıdvan-zâde lakabı ile tanınan Ali Efendi H.1162/M.1769 yılında Girit'te Defterdarlık görevinde bulunmuştur. Aslen Maraşlı olan Ali Efendi, Maraş'ta menkul ve gayrimenkul vakıflar kurmuştur. Ali Efendi'nin vakfiyelerinden de anlaşılacağı üzere bireylerin manevi dünyasına hizmet eden birçok yapı inşa ederek bu yapıları vakıf haline getirmiştir. Bu yapılar arasında özellikle cami, medrese, han, hamam gibi kuruluşlar gelmektedir. Bu yapılar her ne kadar günümüze ulaşmamış olsa da incelenen dönemde Maraş'ta bir külliyenin içerisinde yer aldığı bilinmektedir. Yine kurmuş olduğu bu yapılar arasında özellikle üç adet medresenin varlığı dikkat çekmiştir. Bu medreseler çoğunlukla iki katlı olup, ikinci katı birer dersane olarak kullanılmıştır. Yine Maraş'ta bulunan bu üç medrese genellikle karşılıklı bir şekilde Rıdvan-zâde Ali Efendi Camisinin yanına inşa edilmiştir. Bu medreselerin caminin yanında inşa edilmesinin sebepleri arasında, medreselerde ders gören öğrencilerin camileri birer staj merkezi gibi kullanmalarını sağlamaktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ayrıca öğrencilerin medreselerde gördükleri dersleri camide tekrar edip bilgilerini muhafaza etmek istemeleri geçerli sebepler arasında gösterilebilir.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Uludağ, 1994: 113-114.

¹³ "Medine-i münüvvere alâ münevviruha efdâlü't-tahiyede ravza-i mutahharada bir kimesne beher yevm Delâ'ilü'l-Hayrat'dan bir hizb-i şerif tilâvet ve yevmi sebtde bed'en ve yevmî Cum'ada itmâm birle beher hafta muvacehe-i hazret-i risalet penâhide aleyhi's-salâvat ve's-selâm bir hatm edüb sevâbını ruh-ı şeriflerine ihdâ edüb mukabelesinde yevmî yirmi akçe vazifeye mutasarrıf ola...". VGMA, Defter No: 731, Sayfa No; 57, Sıra No: 40.

¹⁴ Bu yerin tam olarak neresi olduğuna kaynaklarda rastlanılamamıştır.

Ali Efendi'nin kurmuş olduğu vakıflara dair veriler incelendiğinde, evvela bu vakıfların akarları arasında gösterilen menkul ve gayrimenkullerden elde edilen icar gelirlerinden oluştuğu görülmektedir. İkinci olarak sahip olduğu gayrimenkullerin, üzerine düşen hisse payının bir miktarını vakfın gelirleri arasında göstermek mümkündür. Ali Efendi vakfının akarlarından elde edilen bu gelirleri üç cihete ayırdığını söylemek gerekmektedir. İlki bu gelirlerden elde edilen meblağın büyük bir kısmı, vakıflarda görev alan kişilere görevleri karşılığı verilmiştir. İkincisi, yine elde edilen gelirlerin diğer bir kısmını vakfın yararı için yani tamir ve onarım masraflarına ayrılmıştır. Son olarak elde edilen bu gelirlerin önemli bir kısmını ise Maraş'ın değişik bölgelerinde yer alan camilerin ve Medine-i Münevvere'de bulunan görevlilerin maaşlarına ayrılmıştır.

Sonuç olarak bireyler için birer istihdam yeri oluşturan bu yapılar ayrıca Maraş'ın dini, sosyal, kültürel ve ekonomik açılarından gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bununla birlikte mevcut bina ve hizmetlerin sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir rol olarak sadece kendinin kurmuş olduğu vakıflara değil, diğer hayır sahiplerinin kurmuş olduğu vakıflara da pay ayırmıştır.

KAYNAKÇA

Akgündüz, A. (1990). Osmanlı kanunnameleri ve hukuki tahlilleri, C.1. Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Baltacı, C. (1976). XV-XVI Asırlarda Osmanlı medreseleri. İrfan Matbaası.

Baş, Y. ve Tekin, R. (2007). Maraş vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi). Oğuz Dulkadiroğlu Bektik Kültürünü Yaşatma Derneği Kültür Hizmeti.

Çivizâde, Mehmed Muhyiddin Efendi. Ebüssuud'a Reddiye, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1177.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı arşivi, Cezayir ve Rakka ahkam defteri, (BOA) A. DVNSAHK. CZRKd, 002.

İlmiye Salnamesi (1324) Matbaa-i Âmire.

Kafadar, C. (1995). Between two words the construction of the Ottoman State. University of California Press.

Kandemir, M. Y. (2010). es-Şifâ. İslam ansiklopedisi (C. 39, ss. 134-138). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Mandaville, J. E. (1979). Usurious piety: Cash waqf controversy in the Ottoman Empire. IJMES, (X), 289-308.

Uludağ, S. (1994). Delâ'ilül-Hayrât. İslam ansiklopedisi (C. 9, ss. 113-114). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı devletinin ilmiye teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No: 582, 607, 731.

Yediyıldız, B.. (2003). XVIII. Yüzyılda Türkiye'de vakıf müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Türk Tarih Kurumu.

Zilfi, M. C. (1993). Sultan Suleyman and the Ottoman Religious establishment. İçinde. H. Inalcik ve C. Kafadar (Ed.) Süleyman the Second and his Time (ss. 109-120). The Isis Press.